

VASO GAJIĆ, profesor, sin Djuričin

Upravo u ono vrijeme kada počinje opadati ekonomska snaga i predratni ugled porodičnog gazdinstva kneza Mile... javljaju se i izrastaju pojedini njegovi ukućani u redove profesora, sveštenika, opštinskih bilježnika i takvih političkih, društvenih i javnih radnika čija aktivnost prevazilazi znatno okvire Ristića kuće, prevazilazi područje Rupara i Zmijanja. Milanov Sinovac Jefto počinje svoj sveštenički poziv na području dubičkog sreza, u Knežopolju, 1919 godine. Sinovac Vaso završava 1921 godine univerzitetske studije, počinje zvanje gimnazijskog profesora u Derventi, a kasnije u Mostaru. Odmah po povratku iz rata, iz međunarodne Antantne vojske u kojoj se borio kao dobrovoljac, Vaso razvija u Zmijanju i u ostaloj bosanskoj krajini vrlo živu političku aktivnost i postaje osnivač, prvak, i član glavnog odbora Zemljoradničke stranke, u kojoj zauzima sve do 1941 godine jedno od najvažnijih rukovodećih mjesta. Milanov sinovac Gojko, iako ga je rat omeo da nastavi školovanje, toliko dopunjava samoinicijativno svoje obrazovanje da je već u prvim poznatim godinama razvio takvu kulturno prosvjetnu i političku aktivnost među zmijanjskom omladinom, da je postao ubrzo vrlo omiljen, popularan i poznat u Vrhovinama, koja ga kasnije bira za bilježnika u zavičajnoj opštini, što je u ono vrijeme bio itekako važan položaj.

Ovi članovi kuće kneza Mile povraćaju postepeno stari predratni ugled svojoj porodičnoj zajednici. Oni oživljavaju uspomenu i priznanje knezu Mili za njegova velika dostignuća u porodičnom gazdinstvu, u njegovom patriotskom nacionalnome radu, u njegovoj žrtvi koju

je podnio tamnujući tri godine u gradskoj tamnici zajedno sa najistaknutijim Srbima iz Bosne i Hercegovine.

Odaju mu kako ovi njegovi potomci tako svi Zmijanjići naročito priznanje i zahvalnost za njegovu brigu i napore u vezi školovanja omladinaca iz Gajića Kuće.

Zahvaljujući poznanstvu i prijateljskome odnosu kneza Mile sa Garasinom Kočićem, kaludjerom iz manastira Gomionice, koji je sa Milanovim ocem Simom tamnovao zbog političke borbe u banjalučkoj Crnoj kući, Mile je smjestio svoga sina Nikolu i sinovca Vasu u osnovnu školu u Kmećanima, u Gomionici. Pošto je Vaso bio najbolji đjak u gomioničkoj osnovnoj školi učitelj ga je naročito zavolio i preporučio ga stricu Milanu kao vrlo bistrog i vrijednog, koji treba da nastavi školovanje. Zavolio ga je i Gerasim, a još više Gerasimov sin - tadašnji student i absolvent filozofskog fakulteta u Beču - Petar Kočić. On je kao budući profesor i pedagog pokazivao veliki interes i ljubav prema učenicima, djelovao je na njih kao vaspitač, učestvovao sa njima puške od drveta, osvajao turske čardake u okolini manastira i vršio s djecom razne druge zabavne vježbe i igre. Vaso mu je bio stalni kurir i pratilac, glavna veza sa učenicima. Petar je Vasi darovao sa svojom posjetom prvo svoje djelo "S planine i ispod planine". Za vrijeme Vasinog gimnazijskog školovanja u Banjoj Luci Petar je i dalje vodio brigu o njemu, izradio mu od prosvjete, srpskog kulturno - prosvjetnog društva stipendiju, darovao mu sva svoja književna djela, pokazivao naročite simpatije prema Vasi već i zbog toga što je njegov otac Gerasim održavao tjesne veze sa Gajića kućom, što je Vasin djed Simo umro 1888 godine u Banjalučkoj Crnoj kući, gdje je sa Garasinom bio utamničen i to zbog njihove

žalbe austrijskome prestolonasljedniku Rudolfu na zulume, nasilja i pljačke koji trpi seljački narod u Zmijanju.

Takav odnos već poznatog književnika i nacionalnoga prvoborca bio je dovoljan da podgrije i zapali u Vasiinom omladinskom srcu i njegovoj toploj krajiškoj krvi onu živu pogonsku snagu borca za narodna prava, da razbukta u njemu sklonosti i nadarenosti Dragaševih potomaka, odnosno Ristića aktivnosti i upornosti.

Još u trećem razredu banjalučke realke, koju je Vaso pohađao od 1904/5 do 1912/13 školske godine, on se počinje baviti društvenim radom. On učestvuje vrlo aktivno u tajnom srednjoškolskom udruženju "Sloboda", u kome od čestog razreda realke vrši i najodgovornije odborničke dužnosti. Po odluci ovoga tajnog udruženja Vaso je dvije godine uzastopno biran i za pretsjednika opšteg, javnog, literarnog i društvenog udruženja banjalučke realke. Dva puta je delegiran ispred "Slobode" da učestvuje 1910. i 1912. godine na tajnim srednjoškolskim sastancima "Mlade Bosne" u Sarajevu. On učestvuje i u svima srpskim i jugoslovenskim omladinskim organizacijama u Banjoj Luci, a isto tako i na univerzitetu u Zagrebu gdje je počeo 1913. godine studije na filozofskom fakultetu.

Kao srednjoškolac i kao student on vrlo intenzivno radi na prosvjeđivanju seoske omladine svoga kraja, na njezinome opismenjavanju, na osnivanju čitaonica, na osnivanju pododbora "Prosvjete", na osnivanju organizacije trezvenosti, a naročito se orijentira na propagiranje zadrugarstva. Još kao student prve godine biran je u odbor nacionalnog studentskog udruženja "Petar Smačić", u Zagrebu, a 1919 godine, kada je nakon prekida od četiri ratne godine nastavio studije u

Zagrebu. Vaso osniva i postaje prvi pretsjednik kluba studenata zemljoradničke političke stranke u Zagrebu. U istom vremenu održava tjesne veze sa Savezom srpskih zemljoradničkih zadruga i sa ostalim zadružnim centrima u Zagrebu. Za sve vrijeme studija on intenzivno radi na organizaciji zemljoradničke političke - stranke u bosanskoj Krajini, a u vrijeme prvih izbora za ustavotvornu skupštinu države Srba, Hrvata i Slovenaca, 1920. godine, održao je nekoliko stotina političkih sastanaka, konferencija i skupština, pa je rezultat toga njegovoga rada, kao i rada ostalih saradnika, donio zemljoradničkoj stranci bosanske Krajine takve rezultate glasanja koji su iznenadili svu ondašnju političku javnost pa čak i rukovodioce glavne agitatore Zemljoradničke stranke. Ovo je važno spomenuti naročito zbog toga što je glavni protivnik zemljoradničke stranke na ovim prvim izborima bila vladajuća srpska radikalna stranka, na čelu sa Nikolom Pašićem kao nosiocem pretstavničke liste, koji je bio najpopularnija i najjača politička ličnost predratne i poratne Srbije, pa i Jugoslavije. Utoliko su rukovodioci i agitatori zemljoradničke stranke bili više nego zadovoljni jer su dobili četiri poslanička mandata, radikalni tri, a ostale stranke po jedan mandat. Ovakvome izbornome rezultatu mnogo je doprinjeo Vasin uporan i požrtvovan politički i agitacioni rad za te izbore.

Pošto je srpsko nacionalno pitanje nakon prvog svjetskog rata bilo uglavnom riješeno 1918 godine, Vaso se orijentira u svome političkome i društvenom radu na socijalna i ekonomska pitanja, na ostvarenje novih društvenih odnosa a naročito u vezi borbe za ravnopravnost društvenih klasa, za prosvjetno, političko i ekonomsko uzdizanje zemljoradnika koji su bili kroz svu dotadašnju istoriju robovi zemlje i teškog

rada o zemlji, robovi prirode i njezine čudi u odnosu biljne i stočne proizvodnje, robovi kako zemljoposjednika tako i posrednika između proizvođača i potrošača, a naročito robovi svoga neznanja i nedovoljnog korištenja tekovina nauke, tehnike i prirodnih snaga. U tome pravcu Vaso je usmjeravao svoj politički i društveni rad ne odvajajući nikada politiku od privrede, ni zemlji radničku stranku od oslonca njenoga na zadrugarstvo.

Zato je preko četrdeset godina intenzivno radio ne sami putem štampe i propagande nego i putem praktičnoga rada u raznim oblicima zadruge, a naročito za vrijeme svoga profesorskoga djelovanja u Mostaru od 1922. do 1941. godine. Decenijama je aktivno radio u mostarskoj potrošačkoj zadrugi državnih službenika, u Povrčarsko voćarskoj i Vinogradskoj zadrugi u Mostaru itd. Po izornoj funkciji u ovim zadrugama od 1923. pa sve do 1941. godine Vaso je biran u upravni odbor Saveza nabavljačkih zadruga državnih službenika u Beogradu, kao i u Zemaljski savez voćarskih zadruga u Beogradu, a Zadružnu maticu u Splitu itd. Nakon premještanja u Banju Luku, a naročito odmah po Oslobođenju 1945. godine, on pojačava i znatno proširuje svoju zadružnu aktivnost. Zato je u septembru 1945. godine izabran za predsjednika Glavnog zadružnog saveza NR Bosne i Hercegovine, a uskoro iza toga biran je u uže predsjedništvo Glavnog zadružnog saveza FNR Jugoslavije u Beogradu. Te njegove izborne zadružne funkcije traju neprekidno od 1945 pa do 1957. godine. Po tim izbornim funkcijama Vaso je zastupao jugoslovensko zadrugarstvo na slijedećim međunarodnim kongresima, studioznim sastancima i ostalim skupovima: 1948 godine u Pragu i u Varšavi (Čehoslovačka i Poljska), 1949 g. u Helzinkiju (Finska), 1950. godine u Meksiko

Sitijum glavnome gradu države Meksiko, u Srednjoj Americi, 1951. godine u Parizu (Francuska) i u Bernu (Švajcarska), u Kopenhagenu (Danska), 1952. godine u Cirihi i Bazelu (Švajcarska), u Bonu, Hamburgu i Minhen (Njemačka), 1954 godine u Majrobiju, Kenija - Istočna Afrika, 1955. godine u Rimu (Italija) itd.

Od 1948 do 1951. godine biran je za pretsjednika Saveza radničke službeničke zadruga, a od 1952. pa sve do sada (maj 1961 godine) stalno je pretsjednik upravnog odbora Saveza zanatskih i drugih nezemljoradničkih zadruga NR Bosne i Hercegovine. Uporedo sa ovim posljednjim izborima funkcijama biran je od 1945. neprekidno do 1957. godine bilo za pretsjednika bilo za potpredsjednika Glavnog saveza zemljoradničkih zadruga NR Bosne i Hercegovine, kao i u upravni odbor Glavnog zadružnog saveza FNR Jugoslavije.

Na početku prvog svjetskog rata mobiliziran je u austro-ugarsku vojsku, završio je oficirsku školu u Slovenskoj Bistrici, ali mu nije dodjeljen čin austrijskog oficira jer ga je iz Banja Luke, i iz Zagreba pratio izvještaj austrijske policije da je politički nepouzdan i zato "nije dostojan čina austrijskog oficira" (1?). Čim je stigao sa svojom jedinicom na talijanski front Vaso je prebjegao u Italiju, javio se odmah u međunarodnu dobrovoljačku armiju, služio oko dvije godine u bataljonu kapetana Pivka i učestvovao godinu i po dana u borbama protiv austrijske vojske. Po završetku rata nastavio je studije u Zagrebu i završio ih nakon prekida od četiri ratne godine, to jest polovinom 1921. godine.

Službovao je kao profesor u Derventi od avgusta 1921. do oktobra 1922. godine kada je iz političkih razloga premješten na

gimnaziju u Mostar. U Mostaru je služio na gimnaziji sve do marta 1941 godine, premješten je bio dva puta iz političkih razloga, ali je zahvaljujući intervenciji zadružnih saveza ostao i dalje na gimnaziji u Mostaru.

Iz Mostara je premješten na Učiteljsku školu u Banja Luku, postavljen za direktora iste škole da ga uskoro iza toga ustaške vlasti suspenduju, postave za profesora na gimnaziji u Varaždinu, premjeste ponovo u Banja Luku - gdje ga je zateklo oslobođenje - 1945. godine.

U toku drugog svjetskog rata održavao je veze sa narodno-oslobodilačkom vojskom, slao joj informacije o kretanju njemačkih oružanih jedinica, isporučivao je na oslobođenu teritoriju lijekove, potrebe za administraciju, za bolnice i slično. Organizovao je prebacivanje omladinaca - djaka na oslobođenu teritoriju i pomagao na razne druge načine narodnooslobodilačku borbu.

Nakon oslobođenja uključio se je odmah u prosvjetnu aktivnost putem Okružnog narodnog odbora u Banjoj Luci, uključio se je u rad u okviru sindikalnih organizacija, biran je odmah za pretsjednika radničko službeničke zadruge, biran je u odbor Narodnog fronta, itd. itd. Član je Saveza boraca, a dugo godina je bio član Glavnog odbora SSRNJ, kao i Glavnog odbora SSRN Bosne i Hercegovine.

1946 godine izabran je za narodnog poslanika za područje Zmijanja. Na prvom zasjedanju skupštine izabran je i za potpretsjednika Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine. Za obadvije ove spomenute poslaničke dužnosti biran je u dva uzastipna skupštinska perioda od 1946. do 1953. godine. Prilikom izbora 1953 godine biran je za narodnog poslanika banjalučkoga sreta u Narodnu skupštinu FNR Jugoslavije.

Vaso Gajić je napisao nekoliko stotina članaka, studija i prikaza u raznim beogradskim i sarajevskim novinama i časopisima, a naročito u dnevnoj štampi, u časopisima i kalendarima koje je izdavala bivša Zemljoradnička stranka kao i pojedini zadružni savezi u Beogradu, Sarajevu i Splitu.

Napisao je i objavio slijedeće knjige i brošure: Zadrugarstvo i njegovi zadaci u izgradnji socijalizma (Narodna Prosvjeta - Sarajevo 1951 godine, 221 stranica); Kroz sela i zadruge Danske (Narodna prosvjeta - 1952 godine); Zadrugarstvo u Finskoj (Zadrugar - 1950 godine); Kroz afričke zemlje (Narodna prosvjeta - 1955 godine); Meksiko i civilizacija maja (Narodna prosvjeta - 1951. godine) itd.

Biografija i rad Vase Gajića ušao je u Zadružni leksikon - enciklopediju jugoslavenskoga zadrugarstva, djelo od 1.500 stranica, u čijem je užem redakcionom odboru učestvovao i Vaso Gajić. Njegova je biografija unesena također i u veliku monografiju "Ko je ko u Jugoslaviji", u kojoj su objavljeni podaci o najistaknutijim javnim, političkim i nacionalnim radnicima Federativne Narodne Republike Jugoslavije.